

Kas tie zombiai ir ką jie suzombino?

Prof. habil. dr. Vitas Labutis,
www.alkas.lt
2016 01 07 02:21

Prof. Vitas Labutis | Alkas.lt, J. Vaiškūno nuotr.

Nemėgstu diskutuoti, kai švaistomasi aštriais epitetais, juolab nesmagu aptarinėti, kuo kas pavadino kurį asmenį. Tačiau, kai metami aštrūs, įžeidūs žodžiai neseniai amžinybėn išėjusiam Mokslininkui, jaučiu pareigą netylėti.

Turiu galvoje signataro, kelių publicistinių knygų autoriaus Rimvydo Valatkos straipsnį „J. Pilsudskio klaida, už kurią zombiais mokame mes, lietuviai“, paskelbtą 2015 m. lapkričio 8 d. interneto dienraštyje Delfi.lt. Straipsnio pavadinimas lyg orientuotas į istoriją, bet turinys greitai pasukamas į dabartį ir taikomas atskiriems asmenims...

Tikrąją straipsnio kryptį atskleidžia pirmasis jo sakiny:

„Talka“ įteikė Seimui labučių ir urbučių apkvailintų 69 000 lietuvių sąrašą... „Atrodytų, kad tie **labučiai ir urbučiai** esą tos „Talkos“ organizatoriai ir žmonių kvailintojai bei zombintojai. Straipsnio pabaigoje tie asmenys jau nurodomi lyg su tikresnėmis pavardėmis – tai J. Pilsudskio istorinės klaidos „išgimdyti“ Garšva, Labutis ir Urbutis, „zombiais po mūsų Seimą lakstantys“. Visai konkrečiai jie įvardyti keliomis dienomis anksčiau toje pačioje interneto svetainėje paskelbtame Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto dekanu doc. dr. Antano Smetonos straipsnyje „Kaip 150 visuomenės veikėjų kalbą gelbėjo“ (Delfi.lt., 2015 m. lapkričio 5 d.). Dekanas išvardija savo buvusius mokytojus profesorius Vincą Urbutį, Vitą Labutį, Aldoną Paulauskienę, bet jų argumentų diskusijoje nepripažįsta ir, žinoma, nepateikia. Rimvydas Valatka, ne tik pritaria dekanui A. Smetonai, bet juos, net profesorių V. Urbutį, išvadina zombiais (Zombis [[afr.](#)] 1. vudu religijoje – iš mirusiųjų prikeltas numirėlis, bevalis įrankis to, kuris jį prikėlė; siaubo filmų pabaisa. 2. lėtai judantis, apatiškas, tarsi nemąstantis žmogus. Žr. Tarptautinių žodžių žodynas, V.:Alma litera, 2013, p. 864).

Argi straipsnio autorius nieko negirdėjęs, kad V. Urbutis, įžymus baltistas, etimologas, prof. Evaldos Jakaitienės žodžiais tariant, „didžiausias autoritetas dabartiniams ir ateities baltų kalbų žodžių kilmės ir darybos tyrėjams“, šių metų liepos 12 d. paliko šį pasaulį? Juk apie tai liepos 16 d. informavo ir Delfi. Taigi prof. Vincas Urbutis niekaip negalėjo organizuoti nei minėtos „Talkos“, nei suzombinti kelių dešimčių tūkstančių jos rėmėjų, juolab dabar po mūsų Seimą lakstyti. Jeigu prof. V. Urbutis ir būtų buvęs gyvas, kažin ar jis būtų besąlygiškai pritaręs „Talkos už valstybinę lietuvių kalbą“ teikiamam dabar galiojančio „Asmens tapatybės kortelės ir paso įstatymo 5 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui“. Profesorius, nuosekliai gindamas lietuvišką tikrinių svetimybų vartoseną, buvo prieš papildomus asmenvardžių įrašus kita kalba Lietuvos Respublikos išduodamuose asmens dokumentuose, t.y nenorėjo sekti latvių pavyzdžiu.

Man (ir daugeliui kitų kalbininkų) toks požiūris atrodė pernelyg kategoriškas. Juk svarbiausias dalykas yra išsaugoti pagrindinį lietuvišką vardo ir pavardės įrašą Lietuvos Respublikos išduodamuose asmens dokumentuose, o papildomas įrašas kita kalba suteikia tik papildomos informacijos. Šiuolaikinėmis intensyvaus tarptautinio bendravimo sąlygomis jis gali būti tikslingas.

Konstitucinis teismas, net du kartus patvirtino, kad papildomas įrašas kita kalba Lietuvos Respublikos Konstitucijos nepažeistų. Latvijoje šis klausimas seniai taip išspręstas. Lietuviško įrašo atsisakymas būtų neteisėtas, antikonstitucinis žingsnis. „Talkos“ teikiamam minėto įstatymo 5 straipsnio pakeitimo projektui pritarė net originaliosios svetimvardžių rašybos šalininkai: kalbininkai akademikas Zigmantas Zinkevičius, prof. Danguolė Mikulėnienė, neprieštarauja ir aktyviai originaliąją svetimvardžių rašybą propaguojantis prof. Vytautas Ambrazas.

Mano pavardės po „Talkos“ viešuoju laišku, deja, nėra, bet jo turiniui iš esmės pritariu. Savo pritarimą išreiškiau pasirašydamas parašų lape, nors pasigedau nuostatos, koks turėtų būti lietuviškai rašomų nelietuviškos kilmės vardų ir pavardžių gramatinis pavidas. Mano įsitikinimu, turėtų būti rašoma su lietuviškomis galūnėmis. Tačiau geriau žvirblis saujoje, nei erelis padangėje (plačiau žr. Vitas Labutis. Ginkime asmenvardžių gramatiką bent Lietuvos piliečių pasuose // Mokslo Lietuva, 2014 09 04, p. 2) .

Zombių „atradėjas“ klysta ir klaidina visuomenę lietuvišką tikrinių svetimybų vartoseną tapatindamas vien su sovietmečiu. Jo įmantrus klausimas, „kodėl komunizmo lavonas taip stipriai tebelaiško lietuvių už skverno?“, visai netinka kalbant apie prof. V. Urbutį -principingą, puikiai lietuvių kalbos dėsnius ir tikrinių svetimybų vartosenos ypatumus išmanantį bei didžiosios visuomenės dalies poreikius suprantantį, sąžiningą mokslininką. Prof. V. Urbutis niekada nepriklausė komunistų partijai, nelankė fakultete ar kitur organizuojamų politinių susirinkimų, mitingų, demonstracijų. Apie jo ir komunistinės ideologijos santykį galima spręsti iš mažai kam žinomo fakto. Vilniaus universitetui 1979 m. minint 400 metų sukaktį, buvo leidžiama tritomė Vilniaus universiteto istorija. Iš baigto rengti trečiojo tomo (1940-1979) makete pateikiamų to laikotarpio profesorių nuotraukų ats. redaktorius, ko gero paragintas iš šalies, pareikalavo pašalinti profesorių Donato Saukos ir Vinco Urbučio nuotraukas. Motyvas -šie profesoriai nedalyvauja visuomeninėje veikloje. Specialiai šį reikalą svarsčiusioje to tomo redakcinėje kolegijoje balsuojant nulėmė rektorius Jono Kubiliaus balsas -dedamos visos nuotraukos.

Prof. V. Urbutis ir kiti R.Valatkos išvardyti „zombiai“ tikrai nepriklauso publikai „dėl asmeninių kompleksų nemėgstančiai lenkų“. Jokio priešiško lenkams jie neturėjo ir neturi, o jų, kaip mokslininkų, asmeninis interesas -kuo glaudžiau bendradarbiauti ir su kolegomis lenkais. Prof. V.Urbutis palankiai vertino ir gerbė lenkus baltistus bei kitus žinomus šios tautos kalbininkus. Vienas nedidelis, bet daug sakantis faktas.

Kelių ligų spaudžiamas, prof. V. Urbutis visą laiką iš visų jėgų dirbo mokslinį darbą. Paskutinis jo tyrimų objektas buvo Kazimiežo Rymuto (Kazimierz Rymut) sudarytas ir Krokuvoje 1992-1995 m. išleistas dešimties tomų „Dabartinių Lenkijos gyventojų pavardžių žodynas“ (lenkų kalba). Jį profesorius pavadino „aukso kasyklomis ir lietuvių pavardžių tyrėjams“. Kai šių metų spalio pabaigoje Vilniaus universitete vykusiam XII Tarptautiniame baltistų kongrese nutaikęs progą šiuos prof. V. Urbučio žodžius persakiau iš Lenkijos atvykusiam profesoriui Wojciechui Smočiniskiui (Wojciech Smoczyński), šis gerokai susijaudino, nes, pasirodo, būtent jis Vilniaus universitetui buvo dovanojęs minėto veikalo tomus.

Mano atmintyje taip pat yra įstrigę šilto, kultūringo bendravimo su lenkų kalbininkais epizodai, kai prieš keletą metų vasaromis susirenkančioje Salų konferencijoje (Rokiškio rj.) teko gyventi viename bute su prof. Pavelu Rutkovskiu (Pawel Rutkowski). Be to, tada turėjau ne vieną ilgą pokalbį su minėtu, gerai mokančiu lietuvių kalbą prof. V. Smočiniskiui, -„Etimologinio lietuvių kalbos žodyno“ autoriumi.

Pravardžiuodamas zombiais prof. V. Urbutį ir kitus lietuviško svetimvardžių pavidalo gynėjus, R. Valatka mesteli: „Zombis argumentų negirdi“. O įdomu, ar originaliosios svetimvardžių rašybos šalininkai yra skaitę ir perpratę visus pagrindinius lietuvių kalbai pritaikytos svetimvardžių rašybos šalininkų argumentus? Remdamasis objektyviais kalbos mokslo duomenimis ir teisininkų išvadomis, tokių argumentų nemažai pažėrė prof. V. Urbutis dviejų leidimų susilaukusioje knygoje (žr. „Lietuvių kalbos išdavystė. Antra (praplėsta) laida“. -V.: Margi raštai, 2007.-160 p.). Glaustai tuos dalykus yra išdėstęs knygelėje „Pavardžių pradžiamokslis“ (V.: Žuvėdra, 2010. -32 p.). Prof. V. Urbutis įrodo, kad vardo, pavardės fonetika, rašyba ir morfologija priklauso nuo kalbos, į kurią patenka, savitumo. Anaiptol tai nėra neliečiama privati nuosavybė. Asmenvardžių „privatizuotojai“ norėtų išskirti pavardes iš kalbos kompetencijos, bet tai būtų su kalbos dėsniais nesuderinamas dalykas. Profesoriaus atliktos mokslinės faktų analizės, jo argumentų ir jų pagrindu padarytų išvadų iki šiol niekam nepavyko sugriauti. Oponentai prikimba prie V. Urbutio aštraus publicistinio stiliaus bei tarpais išryškėjančios ironijos ir ta dingstimi atsisako dalykinės diskusijos. Galima pridurti, kad originaliosios rašybos šalininkai vengia dalykinės diskusijos, pavyzdžiui, ir su prof. Arnoldu Piročkinu, paskelbusiu daugybę argumentuotų straipsnių, nors jo polemikos braižui nieko negali prikišti.

Gaila, kad prof. V. Urbutis lyg ir paliko nuošalyje už užsieniečių ištekėjusių lietuvių moterų pavardžių bėdas. Dėl jų dar turėtų pasukti galvas kompetentingiausi kalbininkai ir teisininkai. O kompetenciją geriausiai rodo nuveikti darbai, bet ne užimami postai.

Sudomino doc. dr. A. Smetonos ir R. Valatkos cituojamas 1938 m. „Pavardžių įstatymas“. Nė vienas iš jų nenurodo, kur tas įstatymas buvo skelbtas ir koks jo kontekstas. Doc. dr. A. Smetona pateikia įstatymo pilną ištrauką: „**Ne lietuvių pavardė rašoma pagal lietuvių kalbos ir rašybos dėsnius, bet ji gali būti rašoma ir taip, kaip savo kalba rašosi jos turėtojas, jei jis to pageidauja ir jei tos kalbos raidynas lotyniškas**“. R. Valatka pradžia, kaip jam nenaudingą, atmeta ir cituoja tik tai, kas yra po jungtuko bet. Atkreipiu skaitytojų dėmesį: akivaizdu, kad pagrindinis įstatymo akcentas - „**Ne lietuvių pavardė rašoma pagal lietuvių kalbos ir rašybos dėsnius**“. Svarbu žinoti ir tai, kad tame pačiame „Vyriausybės žinių“ 1938 m. gruodžio mėn. numeryje (Nr. 699, p. 594) randame pastabą: „Ligi išleidžiant „Pavardžių žodyną“ pavardės taisomos Vidaus Reikalų Ministerijos nurodymu“ (28 punktą). Beje, šiame įstatyme pirmiausia aptartos lietuvių pavardės ir jų atlietuvinimo reikalai, o „Lietuvių pavardžių žodynas“ išleistas... tik bemaž po 50 metų -sovietmečiu. Be kita ko, nei Antano Salio, Prano Skardžiaus, Aleksandro Vanago, nei kituose darbuose, kur kalbama apie pavardžių rašybą, 1938 m. „Pavardžių įstatymas“ neminimas.

Prisipažįstu, kad dalyvavau 1997 m. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos darbe ir, priimant liūdnei pagarsėjusį 60-ąjį nutarimą, balsavau prieš jį. Nesiginu, kad su keliais iškalbingesniais šviesesnių galvų bičiuliais vėliau ne kartą vaikščiojome į Seimą ir gynėme adaptuotą tikrinių svetimybų pateikimą viešojoje lietuvių kalbos vartosenoje. Jei tai tokia didelė nuodėmė, galite vadinti mane ir zombiu, o prof. V. Urbutis čia nevaikščiojo ir su savo dideliais mokslo darbais į zombio sąvoką niekaip netelpa. Prof. Vincas Urbutis žinomas kaip didis kalbininkas ne tik Lietuvoje. Jo šviesų atminimą pagerbė ir spalio 28-31 d. Vilniuje posėdžiavęs XII Tarptautinis baltistų kongresas, į kurį buvo susirinkę mokslininkų iš įvairių pasaulio šalių.

Tų, kas gina vadinamąją originaliąją tikrinių svetimybų rašybą, nevadinu lietuvių kalbos išdavikais, tik šiuo atžvilgiu -kitamaniais. Deja, jų pažiūromis naudojasi tie, kas nori Lietuvoje išklibinti konstitucinį lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos statusą.